Р Е Ц Е Н З И Я

от проф. д.и.н. Щелиян Д. Щерионов

за труда на *доц. д-р Венцислав Е. Мучинов*

„УРБАНИЗАЦИЯТА В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПОД ОСМАНСКА ВЛАСТ ПРЕЗ XIX В. (ДО 1878 Г.)",

дисертация за придобиване на научната степен „доктор на историческите науки"

Поставянето и разработването на въпроси, свързани с териториалното разпределение и численост на населението, обитаващо нашите земи през отминалите епохи се осъществява още от родоначалниците на българската историография. Един от фундаменталните проблеми в този дял от нашата история е разкриване степента на урбанизираност на българските земи. С оглед неговото разработване се публикуват редица материали. Въпреки това цялостното проучване на урбанизацията в българските земи под османска власт през XIX в. (до 1878 г.) досега не е било обект на самостоятелно изследване. Това е едно от обстоятелствата, които провокират доц. д-р Венцислав Евтимов Мучинов да превърне проблема в тема на труда си, който ни е представил като дисертация за придобиване на научната степен „доктор на историческите науки".

Следвайки наложения концептуален модел, доц. Мучинов определя като *основна цел* на този труд разкриване на същността, особеностите и тенденциите в развитието на урбанизацията в българските земи под османска власт през XIX в. (до Освобождението на България през 1878 г.). За реализацията на тази цел Венцислав Мучинов е набелязал изпълнението на следните основни *задачи*:

1. Проследяване на развитието на урбанизацията в българските земи под османска власт в края на XVIII и през първите десетилетия на XIX в.;

2. Изясняване влиянието на Танзиматските реформи върху урбанизацията в населените с българи провинции на Османската империя през XIX в.;

3. Проучване на политиките на османските управляващи в сферата на урбанизацията през епохата на Танзимата.

При формулирането на основната цел на прочуването и задачите, които трябва да се изпълнят при нейната реализация, доц. Мучинов се базира върху *постиженията в конкретната научна област*, демонстрирайки завидни познания. С подобаващ респект той се отнася към резултатите на всички наши автори, създали изследователски текстове по интересуващата го проблематика. Същевременно показва задълбочена представа върху чуждоезичната литература, интерпретираща проблема. Систематизирането и критичното осмисляне на наличната историография се превръщат в една от основните предпоставки за широкоаспектността на осъществения в изследването анализ.

Изворовата база на проучването представлява симбиоза между обективно интерпретиран и критически анализиран архивен и публицистичен материал и разкрива стремежа на автора за максимална представителност на наличните по изследваната проблематика данни. Използването на разнообразните видове извори, които взаимно се допълват и коригират, гарантира необходимата обективност на осъществяваните от доц. Мучинов съждения. Балансът между отделните групи източници е премерен, като с оглед естеството на изследването, превесът на статистическите извори е логичен.

В процеса на работа Венцислав Евтимов Мучинов следва наложения в разработки от този вид *методологичен модел*. Същевременно, с използването в настоящия труд на квантитативни (количествени) методи, той допълва и надгражда този модел, разширявайки полето на неговото приложение. Обстоятелство, чието съчетание с удачното използване на различни аналитични инструменти, повишава качеството на постигнатите резултати.

Подбраната *структура на изложението* – увод, въведение, две части – съответно с по четири и три глави, заключение, библиография и списък на съкращенията с общ обем от 284 страници, съответства на специфичното съдържание на работата и се оказва изключително продуктивна.

Уводът е структуриран така, че успешно изпълнява своите текстологични и съдържателни функции.

Във *Въведението* „Урбанизацията в българските земи под османска власт на границата на две епохи (края на XVIII – първите десетилетия на XIX в.)“ авторът проследява въздействието по това време на продължителна анархия, войни, въстания и предизвиканите от тях активни миграционни движения върху урбанизацията на нашите земи. Обща е констатацията, че те влияят разнопосочно върху изследвания процес. От една страна довеждат до забавено развитие на урбанизацията в проучваното пространство, но най-вече в Дунавска България – обстоятелство, последствията от което са видни дори

през третата четвърт на XIX в. От друга – превръщат се в благоприятна база за по-нататъшното развитие на урбанизацията в населените с българи провинции на Османската империя през епохата на Танзимата.

Част първа **„Влияние на танзиматските реформи върху урбанизацията в българските земи под османска власт през XIX в.“** се състои от четири глави, в които последователно се проследява въздействието върху изследвания процес на административно-териториалното устройство на Османската империя, икономическото й развитие, модернизацията на транспорта и съобщенията и на мерките, свързани с ограничаване разпространението на епидемиите и подобряване на здравеопазването в проучваното географско пространство. Представеното в тази част изложение позволява да се установи хронологичната динамика на разглежданите въздействия върху урбанизацията и да се очертаят спецификите на тяхното проявление в отделните области от разглеждания географски диапазон. Осъществен е задълбочен анализ на фактологичния материал, позволяващ детайлно формулиране както на факторите, довели до констатираното състояние, така и на последствията от реализацията на конкретните мероприятия. Обобщаването на направените в тази част изводи позволява заключението, че като цяло настъпилите промени оказват позитивно влияние върху урбанизацията на българските земи. Същевременно градския начин на живот и градската култура постепенно проникват и в селските райони от вътрешността на българските земи, допринасяйки за започване на промяна в облика на редица населени места. При това повечето от осъществяващите се промени в това отношение имат дълготраен ефект, който излиза извън рамките на проучвания хронологичен диапазон.

Във *втората част* **„Урбанизационна политика на османската власт в българските земи през епохата на Танзимата“** се очертават основните цели и насоки в урбанизационната политика на османската власт в българските земи през реформената епоха и се анализират на постигнатите резултати вследствие на нейното провеждане. Това се осъществява в три тематично обособени глави проследяващи последователно формирането на модерната османска урбанизационна политика през епохата на Танзимата и нейните първи прояви в населените с българи провинции на Османската империя (до вилаетската реформа от 1864 г.), политика на османската власт за модернизация и благоустройство на градовете в българските земи през 60-те и 70-те години на XIX в. и политиката за увеличаване броя на градовете през този период в изследваното пространство. От анализа на използвания в тази част изворов материал става ясно, че през изследваната епоха османската власт провежда в българските земи политика,

благодарение на която се активизира процесът на урбанизация в тази обширна част от османските владения на Балканите. Същевременно изрично се подчертава, че реализацията на тази политика е изправена пред различни затруднения като от административно, така и от финансово естество. Въпреки това постигнатите успехи в тази област не са малко и като цяло осигуряват много добри възможности за стопански и обществен напредък на нашите земи.

В *заключението* (обозначено в труда като „Вместо заключение“) се представят общоевропейските измерения и регионалните специфики на урбанизацята на българските земи под османска власт в навечерието на Освобождението. При съпоставката на урбанизацията в нашите земи с развитието на този процес в другите европейски страни през XIX в. налага констатация, че урбанизацията на проучваното пространство през изследвания период постепенно влиза в синхрон с общоевропейските тенденции. Анализът на регионалните измерения в урбанизацията на проучваното пространство, позволява да се установи, че независимо от разликите в регионалните нива, този процес се осъществява във всички области на страната ни.

Приложеният към текста материал – основно под формата на таблици и диаграми, обогатява представата за очертаната картина. Той не само подпомага възприемането на словесния материал, но може успешно да се ползва и при друг тип проучване на разглеждания процес.

Научният апарат на труда е представен във вид, съответстващ на утвърдената книжовна норма. Списъкът на използваната литература е оформен съобразно изискванията и е респектиращо обстоятелствен.

Обобщаването на прегледа на представения дисертационен труд позволява констатацията, че той съдържа редица **приноси**, които могат да бъдат обособени в следните основни групи:

Първата група приноси е свързана с *теоретическата обосновка* на поставената проблематика. Впечатлява изключителната прецизност и дълбочината на познанията, които демонстрира В. Мучинов при обосновката на ползваните в работата термини. Обобщеното представяне на специфичния за конкретното тематично направление понятиен апарат може да се превърне в надеждна основа за всяко едно изследване, посветено на този тип проблематика.

Втората група приноси има подчертан *методологичен аспект* и се свежда най-вече до използването от доц. Мучинов при разработването на темата на квантитативни методи. Усилията му в това направление правят впечатление на фона на масовото отсъствие от

методологичния арсенал на родните историци на тези специфични методи, дори в случаите, когато естеството на изследването задължително го изисква. Става въпрос за тази част от родното историописно съсловие, която зад твърдението за „абстрактността на числата и получените резултати от техния анализ“ се опитва да прикрие непознаването на този специфичен изследователски метод и на позитивите от прилагането му. Използвайки част от възможностите на квантитативните методи както по отношение на абсолютните стойности, с които разполага, така и във връзка с изчислените относителни дялове, Венцислав Мучинов повишава качеството на постигнатите резултати, достигайки до изводи, които трудно биха се формулирали само въз основа на анализа на „качествените признаци“ на проучваните процеси.

Третата група приноси са от *емпиричен характер*. Тук трябва да отнесем:

1. Откриването и въвеждането в научен оборот на значително количество неизвестни и малко известни на родните изследователи архивни и публицистични източници, отнасящи се до проучвания проблем, налични в наши и чужди архивохранилища.

2. Обобщаване на цялата налична информация, позволяваща изясняването на същността и спецификата на урбанизацията, осъществяваща се по българските земи през изследвания период.

Четвъртата група приноси са *научноизследователски*. Те могат да се обособят в няколко направления:

1. Поставяне на неразработвани от българските историци проблеми, чието детайлно изследване предстои:

- отнасящ се до установяване ориентацията на тенденция в динамиката на урбанизацията в днешните български земи през периода от началото на XIX в. до 70-те години на века;

- свързан с разкриване общоевропейските и балканските измерения на урбанизацията в проучваното пространство през изследваната епоха;

- за връзката между урбанизацията и демографското развитие на региона през проучвания период.

2. Детайлно изследване на проблеми, които макар и поставени по-рано в родната историография, остават непроучени:

- за етапите в урбанизацията на българските земи през проучваната епоха;

- за регионални специфики в нивото на урбанизация в днешните български земи през XIX в.;

- за характера на съществуващата по това време в нашите земи градска мрежа и за въздействието й върху развитието на цялото изследвано пространство.

Същевременно към представения дисертационен труд искам да отправя следните **препоръки**:

Във връзка с *оформянето на труда за публикуването* му като монография:

- с оглед предназначението на печатния продукт за масовия читател препоръчвам текстът да бъде съпътстван от речник на остарелите и чуждите думи и географски показалец, които ще облекчат ползването на представения материал;

- допълване на приложенията към текста с картов и снимков материал, който допълнително ще обогати представата на читателя за изследваните процеси и явления.

По отношение на *бъдещи изследвания* по поставената в дисертацията проблематиката. С оглед установяването общоимперските параметри на изследваните процеси полезна би била съпоставката проучваните в настоящия труд с идентични, осъществяващи се в други региони на империята. Това ще позволи да се очертае ролята на нашите земи в развитието на тогавашната Османска империя.

В заключение искам да заявя, че *авторефератът* на дисертацията достоверно възпроизвежда основните компоненти на изложението, систематизира убедително изводите и заключенията и подчертава най-значимите й приноси.

По отношение на *текстологичните параметри на работата* трябва да подчертая, че изложението е съобразено с езиково-стилистичните правила, присъщи на нормативно установения български език. Текстът е логически последователен и завършен, а стилът позволява лесното му възприемане.

По темата на дисертационния труд доц. д-р В. Мучинов е участвал с доклади в осем национални и международни *научни форума*, подготвил е единадесет *публикации*, които са *цитирани* в четиринадесет монографии, студии и статии. Показатели, които ни убеждават, че той е изпълнил, утвърдените от БАН *минимални изисквания* за придобиване на научна степен „доктор на историческите науки“.

Уважаеми колеги, убедено твърдя, че поставеното за обсъждане изследване на доц. д-р Венцислав Евтимов Мучинов „Урбанизацията в българските земи под османска власт през XIX в. (до 1878 г.)” притежава качествата на една сполучлива дисертация по история на българските земи през Възраждането. Трудът се отличава с оригинален замисъл, качествена реализация и безспорни методологични и научно-изследователски приноси. Решени са набелязаните в темата задачи. Направените изводи и заключения се вписват успешно в съвременните знания по история на България, а удачното използване на част от

тях би подпомогнало вземането на адекватни управленчески решения, свързани с процесите, отнасящи се до териториалното разпределение на обитаващото страната население. Процедурата по подготовката на докторанта отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за неговото прилагане. Спазени са утвърдените разпоредби в Правилника за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и на научната степен „доктор на науките“ и Правилата за работата на научните журита в ИИНЧ при БАН. В качеството си на член на Научното жури по настоящата процедура, аз убедено ще гласувам с **„ДА“** за присъждане на доц. д-р Венцислав Евтимов Мучинов на научната степен „доктор на историческите науки“.

София,
08.10.2023 г.

проф. д.и.н. Щелиян Д. Щерионов